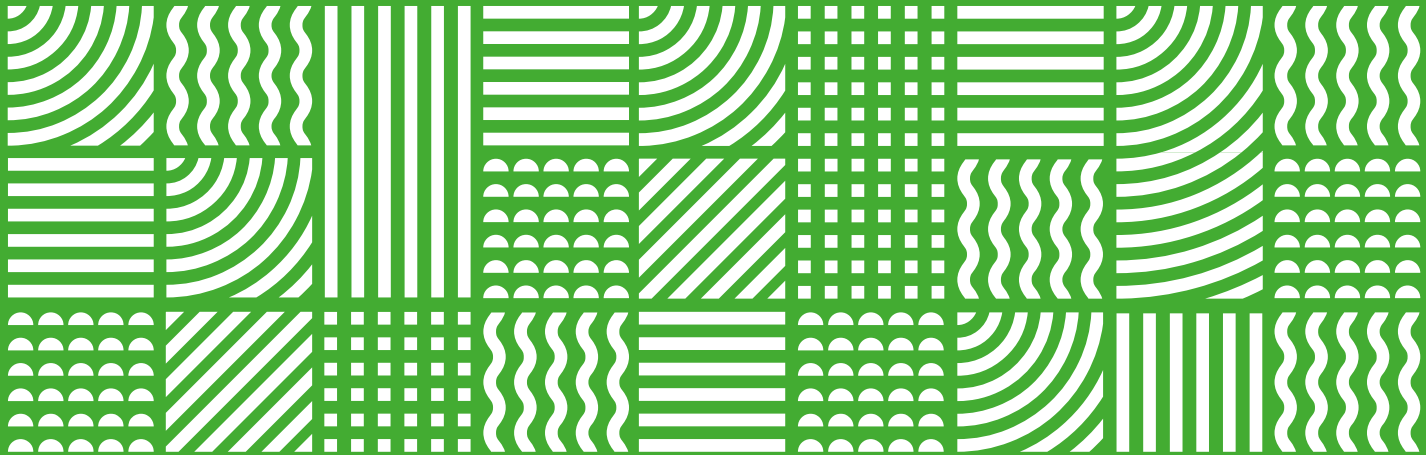

‘Afgerond, maar nog niet af’

Publieksverslag over de uitvoering van het
Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014–2022

Inhoud

Samenvatting	5
Voorwoord	6
POP in het kort	8
Voortgang POP₃	11
Overzicht uitputting Europese middelen (ELFPO en EHF)	12
Interview JoLa-regeling stimuleert duurzaam boeren	13
Thema 1	15
Interview Brede weersverzekering geeft stabiel inkomen	21
Thema 2	23
Interview Circulaire landbouw combineren met educatie en recreatie	27
Thema 3	29
Interview Cono-stal is vriendelijk voor dier, milieu en omgeving	33
Thema 4	35
Interview Flevoland verduurzaamt oevers in rap tempo	37
Thema 5	39
Interview De Ferbining: bruisend knooppunt op het platteland	41
Communicatie	43

Met de kruitwag'n op huus an!

Samenvatting

Het jaar 2022 heeft in het teken gestaan van het afronden van het programma. Dit jaar was het laatste jaar dat provincies en Rijk nog maatregelen konden openstellen onder POP3. Het jaar stond daarom in het teken van het vastleggen van het gehele budget in subsidies. Daarnaast is er hard gewerkt aan een goede opstart van het programma GLB-NSP, de opvolger van het POP3-programma.

In 2021 is extra budget aan het POP3 toegevoegd. Enerzijds vanwege de verlenging van het programma, anderzijds vanwege het toevoegen van de COVID-middelen uit het Economisch Herstelfonds (EHF).

In het jaar 2022 zijn de laatste middelen van deze budgetten opengesteld. In totaal zijn er nog 44 openstellingen geweest voor verschillende maatregelen. Ook zijn de budgetten van het EHF opengesteld, in regelingen voor groene investeringen en samenwerking.

De COVID-crisis heeft afgelopen jaren geleid tot vertraging in de uitvoering van projecten of zelfs projecten die niet meer door konden gaan. Nu deze crisis voorbij is, blijkt de veerkracht van alle betrokkenen groot. Projecten worden onverminderd doorgezet en uitgevoerd, wat heeft geleid tot een groot aantal afgeronde en nieuw opgestarte projecten in 2022.

Daarbij gaat het om projecten over de volle breedte van het programma, dat wil zeggen over de thema's verduurzaming, concurrentiekracht en jonge boeren, over innovatie en kennisoverdracht, over agrarisch natuurbeheer en biodiversiteit en over waterkwaliteit en -kwantiteit.

Voorwoord

Het jaar 2022 is voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en de velen die daarbij betrokken zijn, een belangrijk jaar geweest. Je zou het zelfs een kanteljaar kunnen noemen. Het betekende enerzijds de afronding van het POP3-programma, inclusief een verlengingsperiode van 2020 tot 2022. Maar het was ook het startpunt voor een nieuwe fase in het GLB-beleid met het opstellen en goedkeuren van het Nationaal Strategisch Plan (NSP) 2023–2027.

We hebben dit verslag de titel Afgerond, maar nog niet af' meegegeven. Dat maakt duidelijk dat we belangrijke stappen hebben gezet, maar tegelijkertijd nog een weg te gaan hebben. Het POP3- programma is weliswaar in formele zin tot een eind gekomen, maar projecten die onder die vlag tot stand zijn gekomen lopen nog geruime tijd door. En ook de financiering daarvan is nog volop gaande. Het is de verwachting dat we tot in 2025 bezig zullen zijn met het afwickelen van dit programma, inclusief declaraties van en betalingen aan deelnemers. In die zin is POP3 dus afgerond, maar zeker nog niet af.

Wat ook nog niet af is, is de transitie in de landbouw zelf. Daar worden gelukkig grote stappen gezet. Op de eerste plaats natuurlijk door boeren en boerinnen. Maar zeker ook door provincies en waterschappen, door gemeenten, door terreinbeheerders en maatschappelijke organisaties. Tegelijkertijd moet er ook nog heel veel gebeuren om toekomstbestendige landbouw dichterbij te brengen: met veerkrachtige bedrijven en een gezonde natuur op een leefbaar platteland.

In 2022 hebben Rijksoverheid en provincies het NSP voor de periode 2023–2027 vastgesteld en overeenstemming bereikt met de EU over doelen en resultaten. Alle betrokkenen bij de realisatie van dit plan staan daarmee voor een volgende nieuwe uitdaging. Het Regiebureau POP dat dit proces in 2022 intensief heeft ondersteund, is nu omgevormd tot de Regieorganisatie GLB. Ik waardeer de geweldige inspanningen die eenieder hiervoor heeft geleverd.

De komende jaren zal veel afhangen van een goede samenwerking tussen alle partijen die toekomstbestendige landbouw mogelijk kunnen

maken. Ik proef in de contacten met het veld, met de betrokken overheden en de maatschappelijke organisaties veel motivatie om verder te bouwen aan die zo noodzakelijke transitie. In dit verslag ziet u veel voorbeelden die laten zien wat er mogelijk is op ons mooie platteland. Die prikkelen misschien nog wel het meest om met extra energie door te zetten. Ik ben benieuwd hoe u dat ziet. Laat het ons gerust weten!

Want ook al is POP3 dan afgerond, de transitie is allesbehalve af.

Henk Reinen

Directeur Regieorganisatie GLB

POP in het kort

Nederland geeft met het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) invulling aan het Europees plattelandsbeleid. Het draagt bij aan de ontwikkeling van het Nederlandse platteland door een concurrerende, duurzame en innovatieve landbouw te stimuleren én de biodiversiteit te versterken. Het derde programma (POP₃) liep formeel van 2014 tot en met 2020 en is met twee jaar verlengd tot 2022 (POP₃+).

Subsidie voor het platteland

Nederland ontvangt van de Europese Commissie (EC) circa € 825 miljoen subsidie uit het Europees Fonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) voor de uitvoering van het POP₃ (2014–2020). De Nederlandse overheid – Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen – verdubbelt dit bedrag tot € 1,6 miljard. In 2020 is besloten om het programma met twee jaar te verlengen (POP₃+). Het geld dat voor deze jaren beschikbaar is gesteld, is in 2021 aan het bestaande budget toegevoegd. Ook heeft Nederland een bijdrage gekregen vanuit het Economisch Herstelfonds (EHF). Dit fonds is ingesteld voor het economisch herstel van de landbouwsector en het platteland na de uitbraak van COVID-19. Daarmee is in 2021 € 286 miljoen Europees budget aan het POP₃ toegevoegd. Het totale budget voor de periode 2014–2022 beslaat nu ruim € 2 miljard.

Samenwerken aan POP₃

De twaalf provincies en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) dragen samen zorg voor de implementatie en uitvoering van het programma. Het ministerie van LNV is eindverantwoordelijk. De Regieorganisatie GLB ondersteunt bij de uitvoering van het POP₃+ en de toegevoegde middelen vanuit het EHF. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) fungeert als betaalorgaan.

Thema's en maatregelen

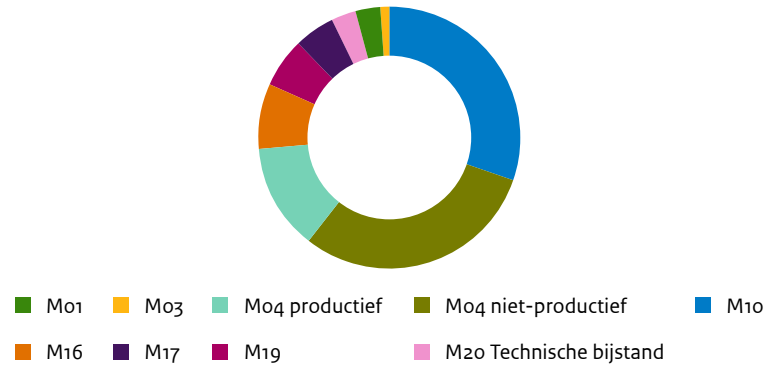
Het Nederlandse POP₃ richt zich op verschillende thema's, zoals verduurzaming, concurrentiekracht, jonge boeren, innovatie en kennisoverdracht, agrarisch natuurbeheer, biodiversiteit en water.

De thema's zijn gebaseerd op de aandachtsgebieden die de EC voor het GLB heeft benoemd. Nederland zet 7 inhoudelijke maatregelen in die bijdragen aan de POP3-thema's en de Europese aandachtsgebieden:

- Maatregel 01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties
- Maatregel 03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen
- Maatregel 04: Investerings
- Maatregel 10: Agromilieu en klimaatsteun
- Maatregel 16: Samenwerking voor innovatie/European Innovation Partnership (EIP)
- Maatregel 17: Risicomanagement
- Maatregel 19: LEADER

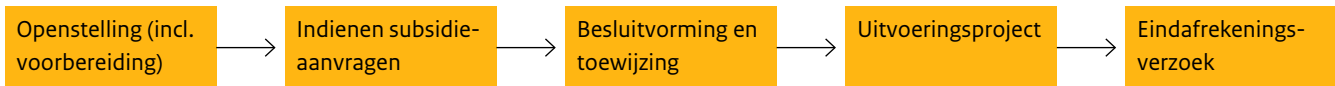
Totaal budget POP3 € 2,1 miljard

Figuur 1 Verdeling van het POP3-budget (EU-budget, cofinanciering en aanvullende nationale financiering) per 31 december 2022

Openstellingen

Het totale subsidiebedrag wordt verspreid over de jaren uitgegeven. Dit gebeurt via subsidieopenstellingen door het Rijk en de provincies. Subsidieaanvragen kunnen ingediend worden voor projecten die bijdragen aan de aandachtsgebieden van het GLB. Schematisch ziet dit proces er als volgt uit:

Voortgang POP3

Het jaar 2022 heeft in het teken gestaan van het afronden van het programma. Dit was het laatste jaar dat provincies en Rijk nog maatregelen konden openstellen. Het stond daarom in het teken van het vastleggen van het gehele budget in subsidies. Daarnaast is er hard gewerkt aan een goede start van het programma GLB-NSP 2023–2027, de opvolger van het POP3-programma.

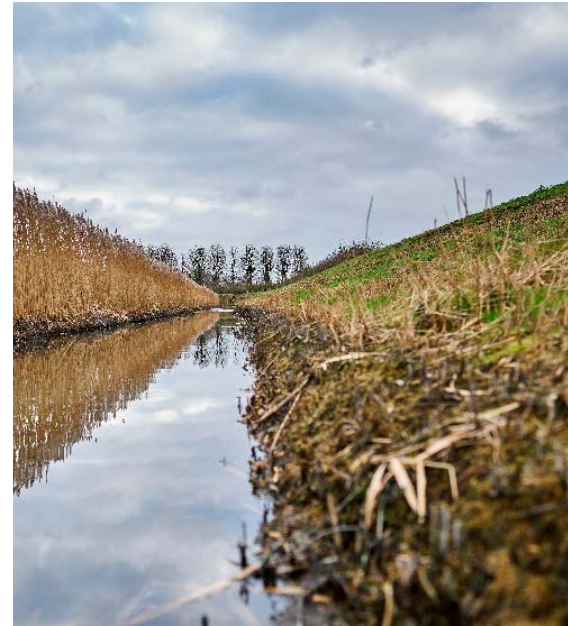
Laatste openstellingen

In 2021 is er extra budget aan het POP3 toegevoegd. Enerzijds vanwege de verlenging van het programma, anderzijds vanwege het toevoegen van de COVID-middelen uit het EHF. In het jaar 2022 zijn de laatste middelen van deze budgetten opengesteld. In totaal zijn er nog 44 openstellingen

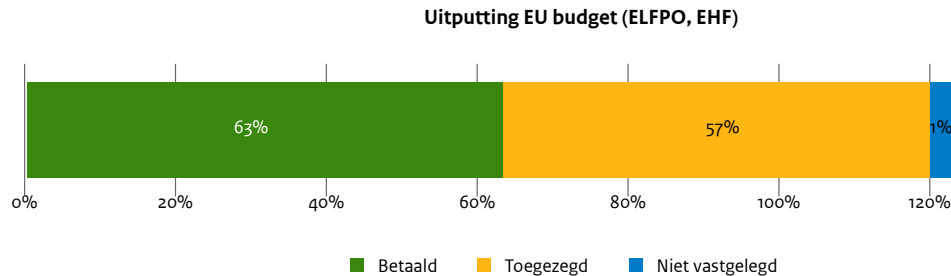
geweest voor verschillende maatregelen. Ook zijn de budgetten van het EHF opengesteld, in regelingen voor groene investeringen en samenwerking. De Jonge Landbouwersregeling (JoLa) is niet door provincies opengesteld, maar maakte onderdeel uit van de landelijke openstellingen vanuit het EHF-budget.

Voorbij de crisis

De COVID-crisis heeft afgelopen jaren geleid tot vertraging in de uitvoering van projecten of projecten die niet meer door konden gaan. Nu de crisis voorbij is, blijkt de veerkracht van alle betrokkenen groot. Projecten worden onverminderd doorgezet en uitgevoerd, wat heeft geleid tot een groot aantal afgeronde en nieuw opgestarte projecten in 2022.

Overzicht uitputting Europese middelen (ELFPO en EHF)

Figuur 2 Overzicht uitputting EU-middelen (ELFPO en EHF) op 31 december 2022 (totaalbudget € 1.168 miljoen)

■ Betaald

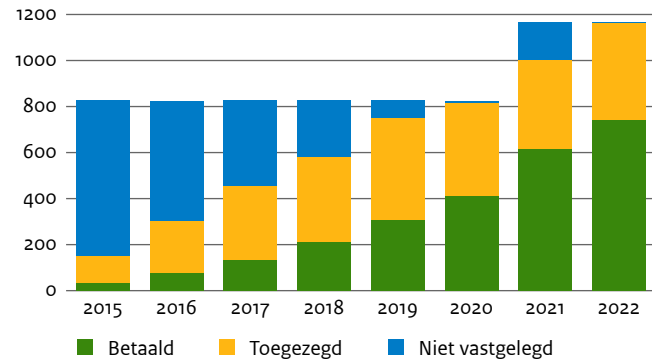
Project is uitgevoerd en betaald aan de subsidieaanvrager, na uitvoering van alle controles.

■ Toegezegd

Subsidieaanvraag is gehonoreerd en project is in uitvoering. Bedrag is gereserveerd om de projectkosten te kunnen betalen als aan de voorwaarden is voldaan.

■ Niet vastgelegd

Budget is nog niet vastgelegd in een subsidiebeschikking.

Figuur 3 Overzicht uitputting EU-middelen (ELFPO en EHF) per jaar op 31 december 2022 (totaalbudget € 1.168 miljoen)

Interview

JoLa-regeling stimuleert
duurzaam boeren

Vier jaar geleden ontving Leendert Jan Onnes via de Jonge Landbouwersregeling (JoLa) een subsidie op de aanschaf van een meststrooier voor precisiebemesting. ‘Hiermee kan ik heel nauwkeurig vaste mest aanwenden en de bodem verbeteren’, zegt Onnes.

Leendert Jan Onnes, akkerbouwer in Finsterwolde (Gr.), is al jaren actief om het gecombineerde akkerbouw-pluimveebedrijf zo duurzaam mogelijk te runnen. Dat doet hij samen met zijn vader. ‘Bodemverbetering heeft bij ons veel prioriteit, want de bodem is ons belangrijkste productiemiddel voor groei en opbrengst van onze gewassen’, zegt Onnes. Het typische Oldamster akkerbouwbedrijf met 120 hectare bestaat voor 50% uit wintertarwe. ‘Daarnaast telen we suikerbieten, koolzaad, veldbonen sinds 2022 en doperwtten vanaf 2023 met agrarisch natuurbeheer op 10% van onze grond.

'In 2019 kocht Onnes een meststrooier met weeginstallatie en besturingskast om via GPS en taakkaarten plaatsspecifiek vast mest te kunnen strooien. 'De investering hierin was met € 56.500 fors. Het is dan heel fijn dat via de JoLa-regeling in jonge boeren wordt geïnvesteerd voor de toekomst en we een subsidie van € 13.000 ontvingen. Net na bedrijfsovername zit je al zwaar gefinancierd en is investeren in duurzaamheid moeilijk. Met subsidie lukt dat wel.'

Vaste mest nauwkeurig strooien

Na de oogst van wintertarwe komt er zoveel mogelijk vaste stromijke mest op de grond. 'Naast vaste mest, gebruik ik ook digestaat uit mestvergisting en maken we eigen compost uit aangespoeld riet uit de Dollard. Met het waterschap is afgesproken om het aangespoelde riet te gebruiken voor compost. Dit varieert van 0 tot 600 ton per jaar.' Met de nieuwe meststrooier verdeelt Onnes de vaste mest veel nauwkeuriger op zijn grond. Op basis van bodemanalyses is bekend op welke plekken meer bemesting nodig is en waar minder. 'Via de moderne techniek op de strooier, gaat de aanvoerketting harder

draaien op plekken waar meer mest nodig is en minder hard waar minder nodig is. Na het strooien, werk ik de mest in met een triltandcultivator, meestal in augustus of september.'

Onnes past niet-kerende grondbewerking toe om de grond zo min mogelijk te bewerken. 'Dat stimuleert het bodemleven en de organische stof en voedingsstoffen blijven in de bovenste laag van de bodem. Daardoor kan de plant de voeding beter benutten.' Nauwkeuriger bemesten leidt tot minder uitspoeling van mineralen en dat kan een besparing op kunstmest opleveren. 'De veldbonen zijn nieuw. Het is een duurzame teelt die weinig gewasbeschermingsmiddelen en geen bemesting nodig heeft. Want veldboon is een vlinderbloemige plant, die stikstof uit de lucht bindt. We willen de bonen breken en benutten in het voer van de vleeskuikens, een mooie kringloop op het eigen bedrijf.'

'POP3-subsidies zijn belangrijk om jonge boeren te stimuleren om in duurzame technieken en kringlooplandbouw te investeren.'

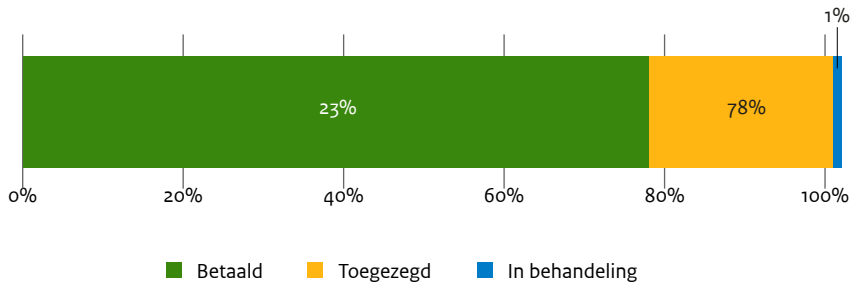
Thema 1

Verduurzaming, concurrentiekracht en jonge boeren

Landbouwers kunnen POP3-subsidie aanvragen voor investeringen die hun bedrijfsvoering verbeteren en verduurzamen. Op die manier wordt de agrarische bedrijfsstructuur versterkt en wil Nederland haar concurrentiepositie handhaven. Tegelijkertijd draagt Nederland bij aan de natuur- en milieudoelstellingen die met het POP3 worden nagestreefd.

Jonge boeren

Jonge boeren tot en met 40 jaar kunnen subsidie aanvragen om te investeren in verduurzaming na bedrijfsovername. Dat is geregeld in de JoLa-regeling. Vaak hebben jonge agrarische ondernemers slechts een beperkte investeringscapaciteit als zij een landbouwbedrijf overnemen, terwijl zij van groot belang zijn voor de toekomst en het vernieuwend vermogen van de sector.

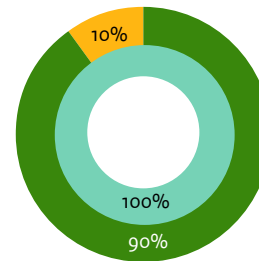

Figuur 4 Uitputting budget Versterken agrarische bedrijfsstructuur op 31 december 2022 (totaalbudget EU en nationaal € 364 miljoen)

Maatregel 3: Kwaliteitsregeling kalversector

- Opengesteld in de periode 2017 t/m 2019. In de afgelopen jaren is deze regeling niet meer opengesteld.
- Stimulans voor deelname aan een vrijwillig kwaliteitssysteem met het oog op gezondheid van mens en dier en dierenwelzijn.
- Inmiddels doen 1.796 bedrijven mee aan deze regeling. Dat zijn praktisch alle kalverhouderijen in Nederland.
- Deelnemers moeten voldoen aan de eisen van de Kwaliteitsregeling Kalveren. Deelnemers ontvangen tot en met uiterlijk 2024 jaarlijks maximaal € 3.000.
- Voor de deelnemende kalverhouderijen is een bedrag van € 25,2 miljoen beschikbaar.
- De regeling kan gezien worden als ondersteuning van een license to produce, wat leidt tot veel deelnemers.
- Door de onzekerheid over de toekomst, vanwege de stikstofproblematiek, is het mogelijk dat een deel van de kalverhouders de subsidie niet zal benutten.

Maatregel 3: Kwaliteitsregeling Kalversector

■ Betaald ■ Toegezegd ■ Afgerond

Totaal aangevraagde subsidie
1.796

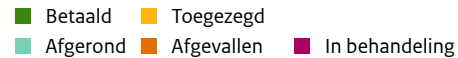
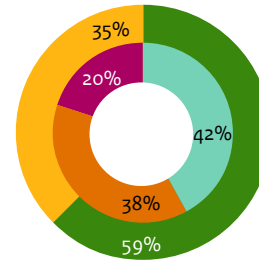
Totaal budget
€ 25,2 miljoen

Maatregel 4.1.1: Fysieke investering voor innovatie en modernisering agrarische bedrijven

- Maatregel gericht op het versterken van een economisch rendabele bedrijfsvoering en verduurzaming.
- Enkele openstellingen zijn specifiek gericht op de verbetering van waterkwaliteit en het waterbeheersysteem (reductie van emissie van nutriënten).
- In 2022 zijn de laatste openstellingen voor productieve investeringen geweest. De animo voor deze regelingen is gedurende het hele programma groot geweest.
- 1.830 landbouwbedrijven nemen op 31 december 2022 deel aan deze regeling.

Maatregel 4.1.1: Fysieke investeringen

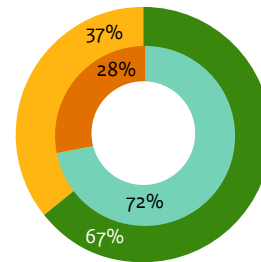
Totaal aangevraagde subsidie
4.430

Totaal budget
€ 124,4 miljoen

Maatregel 4.1.2: Jonge Boeren

- De JoLa-regeling richt zich op (innovatieve) investeringen die bijdragen aan duurzaamheid en dierenwelzijn.
- Van 2016–2021 is de regeling 6 keer opengesteld.
- De laatste openstelling was van 7 december 2020 t/m 12 februari 2021.
- De JoLa-regeling maakte in 2021 onderdeel uit van de landelijke openstellingen vanuit het EHF-budget.
- Op 31 december 2022 hebben in totaal 2.364 jonge landbouwers deelgenomen aan de JoLa-regeling.

Maatregel 4.1.2: Jonge boeren

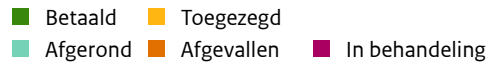
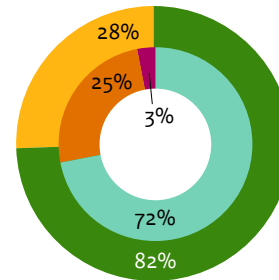
Totaal aangevraagde subsidie
3.280

Totaal budget
€ 38,1 miljoen

Maatregel 4.3: Verbetering van de verkavelingsstructuur landbouwbedrijven

- Maatregel waardoor de landbouwstructuur efficiënter en economisch meer rendabel wordt ingericht.
- Levert ook een bijdrage aan het bereiken van natuur-, milieu-, en waterdoelstellingen.
- Mede vanwege de ingewikkelde tendersystematiek heeft de verkavelingsregeling minder belangstelling.
- Vooral kleinschalige algemene projecten hebben een aanvraag ingediend.
- Enkele provincies hebben de regeling ingezet voor het verplaatsen van glastuinbouwbedrijven.
- Vijf provincies hebben in 2022 een laatste openstelling gedaan op deze maatregel. In totaal hebben 76 projecten een subsidietoezegging ontvangen.

Maatregel 4.3: Infra en verkaveling

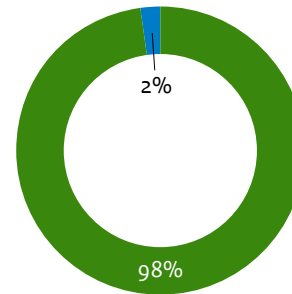
Totaal aangevraagde subsidie
106

Totaal budget
€ 79,9 miljoen

Maatregel 17: Regeling brede weersverzekering

- Regeling brede weersverzekering: verzekering tegen schade aan gewassen door ongunstige weersomstandigheden.
- Verzekering geldt voor alle teelten in de open lucht, met uitzondering van grasland. Behoeftte voor deze verzekering is groot. Aantal deelnemende bedrijven nam toe van 1.435 in 2016 tot 3.957 in 2022.
- Daarmee is de streefwaarde voor 2025 (4,15% van de landbouwbedrijven) ruimschoots behaald. In 2022 had 5,47% van het aantal landbouwbedrijven een verzekering afgesloten.
- In totaal is er van 2015 t/m 2022 omstreeks € 94,5 miljoen subsidie aan de agrariërs betaald.

Maatregel 17: Brede Weersverzekering

■ Betaald ■ In behandeling

Totaal aangevraagde subsidie
3.957

Totaal budget
€ 96,4 miljoen

Interview

Brede weersverzekering geeft stabiel inkom

De Zeeuwse akkerbouwer Tonco Padmos is blij met POP3-subsidie op zijn brede weersverzekering. 'Het biedt meer inkomenszekerheid. Dat is voor ons belangrijk, omdat door klimaatverandering de risico's op gewasschade toenemen', zegt Padmos.

Tonco Padmos, akkerbouwer in Scharendijke (Zld.) werkt samen met drie andere akkerbouwbedrijven in Schouwen Agro VOF. Het totale bouwplan is 300 hectare op kleigrond, van 15% tot 45% afslibbaar. Sinds 2010 geeft de overheid met POP3-geld financiële steun aan boeren met een brede weersverzekering. Deze is ingevoerd om schade aan gewassen door extreem weer af te dekken. Bijvoorbeeld hagel, regenval, vorst, storm, droogte, sneeuw, ijzel en brand door blikseminslag. Sinds 2014 is Padmos ook deelnemer aan deze weersverzekering, de andere vennoten zijn later ingestapt.

In 2022 hadden ze 60 hectare fritesaardappelen en 10 hectare pootgoed verzekerd tegen schade. Vlas en graszaad was afgedekt tegen stormschade. ‘We kunnen het ons niet permitteren om hoog salderende gewassen, zoals aardappelen niet te verzekeren tegen bijvoorbeeld droogte of waterschade. Er zit voor een kapitaal in de grond. Bij een misoogst kost dat heel veel geld en dat kan de toekomst van onze akkerbouwbedrijven in gevaar brengen’, zegt Padmos. ‘Met de brede weersverzekering slaap ik dan wat beter.’

Steun voor calamiteiten nodig

De Europese Unie heeft in haar GLB de brede weersverzekering voor open teelten (akkerbouw, boomkwekerij, vollegroondsgroente-, bollen-, sieren fruitteelt) ingevoerd. De brede weersverzekering sluit aan bij de behoefte aan betaalbare voorzieningen voor inkomensbehoud bij catastrofes.

‘Een brede weersverzekering is onmisbaar, maar die is met € 500 per hectare niet goedkoop. Als je 70 hectare wilt afdekken, kost dat € 35.000. In 2022 was de subsidie op de premie 54,5%. Dan betalen we € 15.925. Dat verlaagt de kosten hiervan behoorlijk en dat is nodig om het betaalbaar te houden.’ De verzekering betaalt uit als de schade minimaal 20% van de gemiddelde jaarproductie van dat gewas op dat perceel is. ‘Om het jaar is er wel wat aan de hand, soms met kleine schade en soms hebben we grotere verliezen. In 2018 was er schade door droogte en in 2020 hadden we rotte aardappels door nattigheid. In die jaren maakten we aanspraak op de verzekering. Met de uitbetaling van de schade halen we net de betaalde premies terug’, zegt Padmos. ‘De kostprijs van de teelt van gewassen stijgt en dat vergroot onze risico’s. De verzekerde bedragen gaan omhoog, net als de premies. En er doen steeds meer boeren mee aan de brede

weersverzekering. Het is daarom goed als hier in het nieuwe GLB meer budget voor komt.’

‘Misoogsten door extreem weer kan leiden tot faillissementen van boerenbedrijven, daarom is een brede weersverzekering noodzakelijk.’

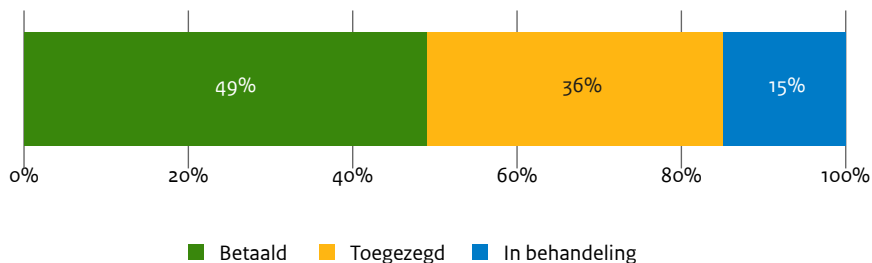
Thema 2

Samenwerken voor innovatie en kennisoverdracht

In het POP3 is geld beschikbaar om innovaties in de landbouw te stimuleren. Ook wordt het verspreiden van de opgedane kennis gestimuleerd. Door innovaties ontstaan nieuwe verdienmogelijkheden voor boeren en tuinders en wordt de landbouw duurzamer. Hierbij kan het gaan om een nieuwe techniek, een nieuw product of de vernieuwing van een proces.

Samenwerken voor innovatie

Bij de maatregel 'Samenwerking voor innovatie' gaan deelnemers in divers samengestelde groepen met een innovatief idee of probleem aan de slag. Praktijkvragen zijn leidend. Er is een Europees netwerk, speciaal gericht op innovaties: het Europees Innovatie Partnerschap voor de landbouw (European Innovation Partnership, EIP-AGRI). Daar worden ervaringen gedeeld.

Figuur 5 Uitputting budget Samenwerken voor innovatie en kennisoverdracht op 31 december 2022 (totaalbudget EU en nationaal € 178 miljoen)

In 2022 is de maatregel met budget van het EHF opengesteld. Ook is er een samenwerkingsregeling voor de kalversector opengesteld.

Kennisverspreiding

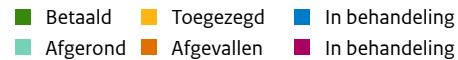
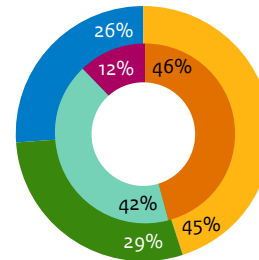
De ontwikkelde kennis over innovaties kan door bijvoorbeeld demonstratie, ondernemer-coaching of voorlichting worden verspreid.

In 2022 zijn er drie openstellingen op dit thema geweest.

Maatregel 1: Trainingen, workshops, ondernemer-coaching en demonstraties

- Maatregelen richten zich op kennisoverdracht van innovatieve ontwikkelingen, aangepast op de beleidsontwikkelingen van een provincie.
- Aanvragen worden door een adviescommissie beoordeeld op effectiviteit en innovatie, kosteneffectiviteit en haalbaarheid. Dit leidt wel tot veel afvallers.
- De projecten leveren een bijdrage aan de vermindering van grondstoffengebruik, klimaatmitigatie, nieuwe marktconcepten (inclusief ketenversterking) en problematiek in veenkoloniën.
- Eind 2022 is er in totaal aan 135 projecten een subsidiebedrag van € 28 miljoen toegewezen.
- In totaal zijn inmiddels meer dan 24.000 deelnemers geregistreerd. Dat is 80% van de uiteindelijke streefwaarde (30.000).

Maatregel 1: Kennis

Totaal aangevraagde subsidie
321

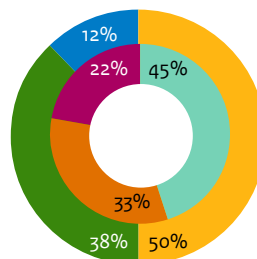
Totaal budget
€ 38 miljoen

Maatregel 16: Samenwerking voor innovatie, European Innovation Partnership (EIP)

- Maatregel stimuleert samenwerking tussen praktijk en wetenschap bij innovaties.
- Voorbeelden van projecten: ontwikkeling van nieuwe marktconcepten, ketenversterking, vermindering van grondstoffenverbruik, dierenwelzijn en klimaatmitigatie.
- Alle projecten worden geregistreerd als EIP-project (European Innovation Partnership) en geplaatst in de Europese EIP-database.
- Inmiddels zijn 425 projecten gestart binnen deze maatregel.
- Er is in totaal een bedrag van ruim € 53 miljoen subsidie uitbetaald.
- Vijf provincies hebben in 2022 deze maatregel opengesteld.
- Adviescommissies selecteren de beste samenwerkingsprojecten, waardoor kwaliteit van de projecten toeneemt. Dit leidt wel tot meer afgewezen projecten.

Maatregel 16: Samenwerking/EIP

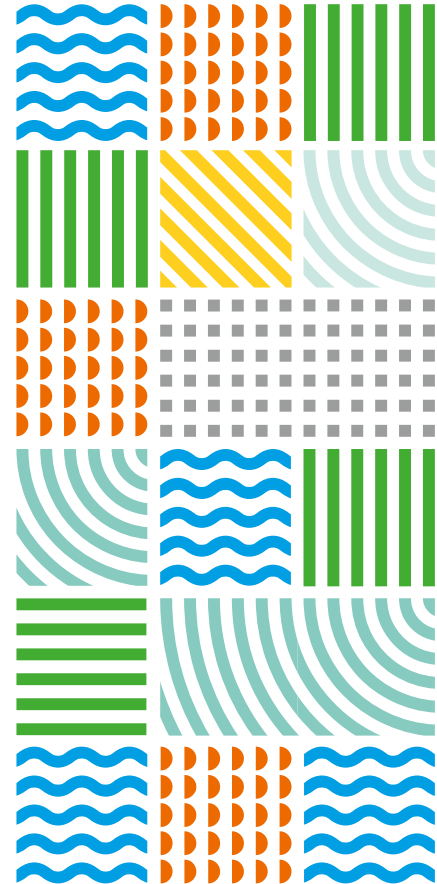
■ Betaald ■ Toegezegd ■ In behandeling
■ Afgerond ■ Afgefallen ■ In behandeling

Totaal aangevraagde subsidie
945

Totaal budget
€ 140,5 miljoen

Maatregel 16 EHF: Samenwerking voor Economisch Herstel

- Voor deze regeling is € 15 miljoen beschikbaar.
- Het aangevraagde budget heeft het beschikbare budget ruimschoots overschreden. Er zijn 195 aanvragen ingediend.
- De aanvragen waren eind 2022 nog in behandeling.

Interview

Circulaire landbouw combineren met educatie en recreatie

Simone Koggel heeft samen met Gerrit-Jan en Annet Mulder een Circulair Roundhouse voor Brandrode Runderen gerealiseerd. De beleving van de kudde in het Vechtdal met de Koe Safari trekt jaarlijks tussen 12.500 en 15.000 bezoekers.

Simone Koggel is eigenaar van Erve Vechtdal in Ommen. Zij biedt met haar Koe Safari een unieke en educatieve plattelandsbeleving. Op haar erf is een Circulair Roundhouse voor Brandrode Runderen met uitkijktoren gebouwd en een belevingscentrum. 'Gezond produceren staat centraal, waarbij we landbouw, natuur, recreatie, educatie en streekproducten met elkaar verbinden', vertelt Simone Koggel. Zij nam in 2018, samen met toenmalige melkveehouders Gerrit-Jan en Annet Mulder, het initiatief voor een nieuwe toekomstbestendige onderneming. 'De familie Mulder is gestopt met koeien melken, maar wil wel graag met vee blijven werken. In de

nieuwe onderneming kan dat, want het bestaat uit een grote kudde Brandrode Runderen, educatie, beleving en horeca.' De nieuwe activiteiten dragen bij aan duurzame landbouw en natuur in de regio. De koeien van het zeldzame oeroude Hollandse ras grazen in een natuurgebied aan de Vecht. Voor de bouw van het Roundhouse is een POP3-subsidie verstrekt via het project 'Circulair Roundhouse, Shelter van de Toekomst'.

Educatie en Koe Safari

Gerrit-Jan verzorgt het vee, Annet bereidt streekgerechten en Simone organiseert de Koe Safari's, tussen april en november. Bezoekers kunnen in een safarivagen de kudde koeien bewonderen. 'We vertellen over de bijzonderheden van het Brandrode Rund, de schoonheid van het Vechtdal en hoe de agrarische sector samenwerkt met de natuur.' De koeien en kalveren lopen op bijna 60 hectare natuurgrond en kiezen vrijwillig of ze in het Roundhouse willen liggen. 'In de winterdag en in langdurige natte periodes verblijven tussen de 65 en 75 dieren graag in de hypermoderne shelter. Ze liggen dan droog en comfortabel op een dik pak stro',

zegt Koggel. 'We organiseren excursies voor diverse organisaties, scholen en vakantiegangers. Kennis delen over het boerenleven en de natuur vinden wij belangrijk. Daarom werken we samen met Wageningen University & Research (WUR) en Staatsbosbeheer.'

Duurzame en rendabele onderneming

Het inkomen van de initiatiefnemers komt uit de verkoop van rundvlees, de Koe Safari, verhuur van de prachtige locatie voor cursussen en vergaderingen in combinatie met educatie. 'Een deel van het rundvlees komt via de groothandel weer terug naar ons en een deel gaat naar restaurants in Ommen. Het mooie is dat andere lokale ondernemers bij ons concept betrokken zijn via diverse arrangementen. Dat versterkt niet alleen ons verdienmodel, maar ook die van de lokale economie.'

'We vertellen over de bijzonderheden van het Brandrode Rund, de schoonheid van het Vechtdal en hoe de agrarische sector samenwerkt met de natuur.'

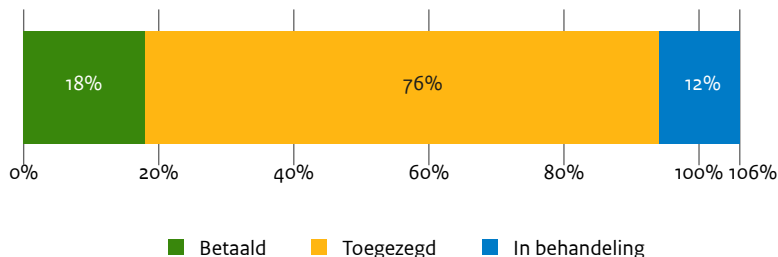
Thema 3

Agrarisch natuurbeheer en biodiversiteit

In POP3 zijn maatregelen opgenomen die een positieve bijdrage leveren aan het milieu en het klimaat. Een belangrijke maatregel is het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Daarnaast zijn er investeringsregelingen op dit terrein.

Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Voor de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer is in 2016 de maatregel 'Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)' gestart. Doel is het verbeteren van de biodiversiteit, de waterkwaliteit en het waterbergend vermogen in agrarisch gebied. ANLb richt zich onder meer op het creëren en in stand houden van leefgebieden voor diersoorten, bijvoorbeeld door weidevogelbeheer. Er zijn 40 agrarische collectieven opgericht, die meer dan 9.500 boeren en andere grondeigenaren als leden hebben. De overheid heeft met de collectieven contracten, met een looptijd van 6 jaar, afgesloten om het ANLb uit te voeren. Binnen Europa is dit een unieke aanpak.

Figuur 5 Uitputting budget Verbeteren van milieu en klimaat op 31 december 2022 (totaalbudget EU en nationaal € 675 miljoen, exclusief EHF-budget)

Investeringsregelingen

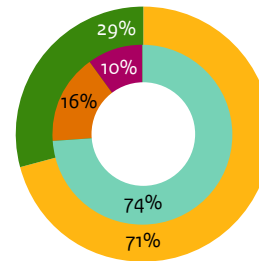
Het POP3 kent ook investeringsregelingen die zich richten zich op herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen, zoals het verbeteren van landschappen, het stimuleren van de biodiversiteit en het verbeteren van bodembeheer.

In 2021 is de investeringsregeling voor groen-economisch herstel (met budget uit het EHF) opengesteld. Dit zijn productieve investeringen, die primair een bijdrage leveren aan milieu en klimaat.

Maatregel 4.4: Niet-productieve investeringen biodiversiteit/ maatregelen PAS

- Projecten leveren een bijdrage aan de doelstellingen van provincies op gebied van biodiversiteit en natuur (Natura 2000) en stikstof.
- In 2022 zijn er zes openstellingen geweest op dit thema.

Maatregel 4: niet-productieve investeringen biodiversiteit

■ Betaald ■ Toegezegd
■ Afgerond ■ Afgevalen ■ In behandeling

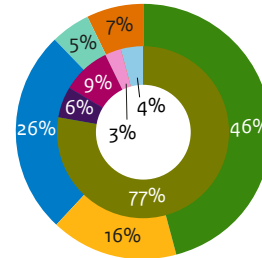
Totaal aangevraagde subsidie
165

Totaal budget
€ 168 miljoen

Maatregel 10: Agro-milieumaatregelen (Collectief Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer)

- Maatregel is gericht op het creëren van robuuste leefgebieden in het agrarisch landschap voor soorten die in de Vogel- en Habitatrictlijn genoemd staan, waardoor met name de weide- en akkervogelstand minimaal gelijk blijft.
- Maatregel draagt ook bij aan het realiseren van de waterdoelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).
- Met een gebiedsgerichte aanpak zorgen collectieven voor een goed beheer van de biodiversiteit en het landschap. Onder meer gericht op: aanleggen van bloeiende akkerranden en plas-drasgebieden, stimuleren van meer kruidenrijk grasland en het beheren van sloten en houtwallen.
- Meer dan 90 duizend hectare onder beheer van 40 agrarische collectieven.
- In deze maatregel is inmiddels € 488 miljoen betaald.
- Voor meer informatie: Kennisbank Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) van BIJ12 en [BoerenNatuur](#).

Maatregel 10: Agro-milieumaatregelen

Totaal uitbetaald bedrag 2022

€ 81,6 miljoen

■ Open grasland ■ Open akkerland ■ Droge dooradering ■ Natte dooradering ■ Water

Oppervlakte in 2022

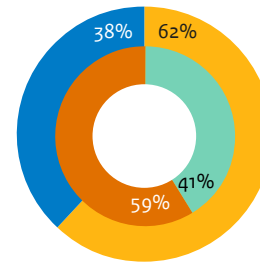
91.882 hectare

■ Open grasland ■ Open akkerland ■ Droge dooradering ■ Natte dooradering ■ Water

EHF: Investeringsregeling voor groen-economisch herstel

- De regeling is eind 2021 opengesteld en sloot 14 februari 2022.
- Landbouwers konden een aanvraag doen in vijf categorieën: precisielandbouw en smart farming, digitalisering, water droogte en verzilting, duurzame bedrijfsvoering, natuurinclusieve landbouw & kringlooplandbouw.
- De productieve investeringen dragen primair bij aan klimaat en milieu.
- Jonge landbouwers konden een hoger subsidiepercentage ontvangen.
- Veel boeren toonden interesse voor de regeling. De regeling werd dan ook zwaar overtekend.
- Eind 2022 was er voor € 22 miljoen aan subsidie toegekend.

EHF: Groene investeringen

■ Toegezegd   ■ In behandeling
■ Afgerond   ■ In behandeling

Totaal aangevraagde subsidie
1.083

Totaal budget
€ 35,4 miljoen

Interview

Cono-stal is vriendelijk voor dier, milieu en omgeving

Een architectonisch hoogstandje, een energiepositief melkveebedrijf en een zeer lage stikstofuitstoot. Dat heeft familie Schilder in Spierdijk (N.H.) bereikt met de bouw van haar innovatieve Cono-stal.

De melkveehouders André en Jolanda Schilder in Spierdijk en bedrijfsopvolger Stan wilden graag een stal bouwen voor de toekomst. En dat is gelukt, onder andere met 40% POP3-subsidie op de investering in de nieuwe duurzame stal en in een mono-vergister. 'We vinden een positieve uitstraling van de melkveehouderij belangrijk, net als duurzaam werken en maatschappelijke betrokkenheid', vertelt André Schilder. Naast melkvee is er ook een boerderijwinkel, een ontvangstruimte en een zorgtak op het melkveebedrijf. 'Deelnemers van de zorgboerderij krijgen begeleiding voor verdere stappen in de maatschappij. Daarvoor gebruiken we ook onze multifunctionele ontvangstruimte

boven de stal, waarin we ook groepen voor boerderijeducatie ontvangen.'

Landschappelijke inpassing

'We hebben voor de bouw van de stal duurzame materialen gebruikt, zoals houten spanten en gordingen uit herbebossingsprojecten voor het dak', vertelt Schilder. 'Hout geleidt geen stroom en voorkomt straling, wat het koecomfort ten goede komt.' Het gebruik van hout en het unieke stalontwerp zorgen voor goede landschappelijke inpassing. Schilder won met haar stal de tweede prijs voor het mooiste bedrijfsgebouw van West-Friesland. Deze Cono-stal is ontworpen naar voorbeeld van de kaasmakerij van zuivelafnemer Cono Kaasmakers in de Beemster. Het past bij de kwaliteits- en duurzaamheidsambities van de vooruitstrevende zuivelverwerker. De stal is ingericht volgens de eisen van de Maatlat Duurzame Veehouderij. Dat betekent veel licht, lucht en ruimte voor de koeien en de hoogste normen voor dierenwelzijn.

Energiepositief bedrijf

Het direct afvoeren van verse mest vermindert het broeikasgas methaan in de stal. 'Er ligt een dichte emissiearme welzijnsvloer in de stal. Door directe scheiding van mest en urine gaat de uitstoot van ammoniak met de helft omlaag. Omdat we minder methaan en ammoniak uitstoten, verlagen we CO₂-voetafdruk en dragen we bij aan verlaging van opwarming van de aarde.'

Schilder heeft ook geïnvesteerd in zonnepanelen en een mono-mestvergister en produceert daarmee vijf tot zes zoveel energie als ze zelf verbruikt. 'Dagverse mest gaat via een verzamelkelder direct naar een verwarmde silo, waarbij het vrijgekomen methaan twee gasmotoren voedt. Die genereren stroom en warmte tot ruim tachtig graden. Deze energie gebruiken we op de boerderij en de warmte wordt benut in de naastgelegen woonwijk. Het overschot aan elektriciteit leveren we terug aan het net. Via groencertificaten gebruikt Cono deze energie in haar kaasmakerij. Een mooie kringloop', vindt Schilder.

'We vinden een positieve uitstraling van de melkveehouderij belangrijk, net als duurzaam werken en maatschappelijke betrokkenheid.'

Thema 4

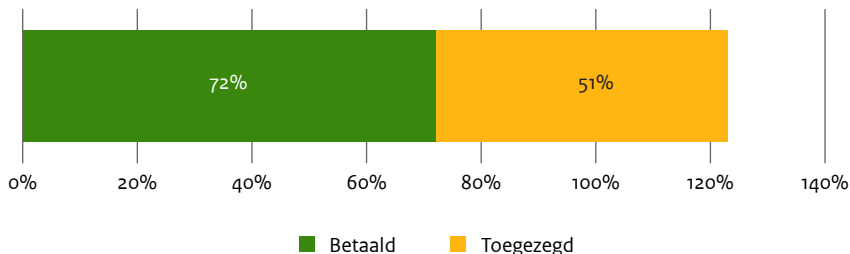
Water

In het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) is veel geld beschikbaar om de waterkwaliteit en -kwantiteit in landbouwgebieden te verbeteren. Het gaat onder meer over:

- Te hoge gehalten aan gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen. Hierdoor komt een teveel aan mineralen in het grond- en oppervlaktewater terecht, wat invloed heeft op ecosystemen.
- Het voorkomen van wateroverlast en verdroging.

Bijdrage aan wateropgave

POP3 draagt bij aan de doelen uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en het zevende actieprogramma Nitraatrichtlijn. Om de totale wateropgave te realiseren worden ook andere financieringsbronnen ingezet naast POP3-maatregelen op het gebied van innovatie, investeringen, samenwerking, kennisverspreiding en niet-productieve investeringen.

Figuur 6 Uitputting budget Verbeteren van waterkwaliteit en -kwantiteit op 31 december 2022 (totaalbudget EU en nationaal € 298 miljoen)

Samenwerkingspartners

Voor de uitvoering van de maatregelen werken waterschappen (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer), provincies, land- en tuinbouworganisatie LTO en ministeries samen.

Extra aandacht waterkwaliteit en -kwantiteit

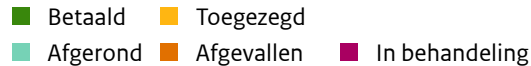
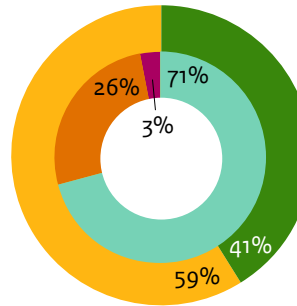
Verbetering van waterkwaliteit en -kwantiteit vraagt extra aandacht. Door onder meer bemesting kan een teveel aan mineralen in het grond- en oppervlaktewater terecht komen. In 2022 hebben in vier provincies openstellingen plaatsgevonden voor water.

Provincies hebben meer geld beschikbaar gesteld dan in het POP3-programma is gereserveerd. Dat is te zien aan onderstaande figuur; er is 123% van het beschikbare budget in beschikkingen vastgelegd.

Maatregel 4.4: Niet-productieve investeringen water

- Projecten leveren een bijdrage aan de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en het 6e actieprogramma Nitraatrichtlijn.
- Waterprojecten richten zich onder andere op: verminderen van nutriënten en gebruik van gewasbestrijdingsmiddelen, anti-verdroging, vernatting en klimaatadaptatie.
- Voorbeelden van waterprojecten zijn: de aanleg van natuurvriendelijke oevers en verbeteren van de waterhuishouding onder meer door onderwaterdrainage of beekherstel.
- Samenwerking met waterschappen is leidend, omdat zij de grootste bijdrage leveren aan de nationale cofinanciering.

Maatregel 4.4: Water

Totaal aangevraagde subsidie
324

Totaal budget
€ 365,4 miljoen

- Via nationale middelen hebben de waterschappen en provincies tot en met 2022 een extra bedrag ingezet van € 140 miljoen.
- In de periode 2015–2022 zijn 230 waterprojecten zijn gestart, waarvoor € 354 miljoen beschikbaar is gesteld.
- De POP3-waterprojecten zijn onderdeel van de 720 projecten binnen het nationale programma Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW).
- Er is een bedrag van € 139 miljoen uitbetaald op dit onderdeel.

Interview

Flevoland verduurzaamt oevers in rap tempo

Schoner water, meer waterberging en meer biodiversiteit is het resultaat van het project ‘Versnelling aanleg duurzame oevers 2017–2021’ in provincie Flevoland, het werkgebied van waterschap Zuiderzeeland. En het onderhoud is nog goedkoper ook.

De muurtjes van houten palen tussen sloot en akker, dik in de creosootolie, zijn van lieverlee versleten. Waterschap Zuiderzeeland vervangt ze door natuurvriendelijker alternatieven, die de waterkwaliteit niet schaden. Duurzame oevers zijn dus geen nieuw fenomeen in de polder. Maar met hulp van € 4,5 miljoen POP-subsidie heeft het waterschap de vervanging versneld. Totaalkosten van het project: € 10 miljoen.

Doel 2027 al gehaald

Zuiderzeeland legde tussen 2017 en 2021 oevers aan met aan weerszijden van de watergangen 2 tot 2,5 meter grond die zo’n dertig centimeter afloopt. Onder

water afgestopt met een onbehandeld tenen scherm. Doordat de nieuwe beschoeiing onder water ligt, gaat hij langer mee. Dat scheelt op den duur kosten. ‘We hebben op deze manier 104 kilometer oevers aangelegd. Van de watergangen die het waterschap in Flevoland onderhoudt, heeft veertig procent nu duurzame, moerassige oevers’, vertelt Teun Molenaar van waterschap Zuiderzeeland. Bijzonder is dat het waterschap daarmee een doel voor 2027 voor de Kaderrichtlijn Water (KRW) al heeft gehaald.

Meer plantensoorten

Op de flauwe hellingen gedijen riet en moerasplanten. ‘Vroeger was de polder helemaal strak en kaal in de winter. Nu zie je verschillende landschapsbeelden ontstaan. Er komen op geleidelijk aflopende oevers 66 procent meer soorten oever- en waterplanten voor dan bij de traditionele steile oevers. Dat gaat ook meer fauna opleveren’, zegt Teun. ‘Daar komt bij dat deze oevers beter zijn voor de waterkwaliteit. Het extra riet heeft een zuiverende werking. En het creosoot is natuurlijk weg.’

Hoosbuien bergen

De bredere tochten, vaarten en sloten kunnen meer water bergen. Waterbeheer in de polder is een kwestie van pompen of niet pompen. ‘Om brak kwelwater tegen te gaan, houden we de waterstand in de zomer hoger. Als we veel regen verwachten, bemalen we alvast in het vooruit. Alleen onverwachte piekbuien

kunnen we niet voor zijn. Daarom is meer waterbuffering gunstig’, legt Teun uit.

Grond van boeren

Om de duurzame oevers aan te leggen, kocht het waterschap grond van boeren. Dat stuitte op weinig weerstand. ‘Het waterschapsbestuur heeft capaciteit vrijgemaakt om met de boeren in gesprek te gaan. Als je de taal van de boer spreekt en een redelijke vergoeding geeft – voor het land, voor gederfde inkomsten en eventuele schade nu en in de toekomst – dan krijg je goodwill’, verklaart Teun. ‘Als je de taal van de boeren spreekt en een redelijke vergoeding geeft, krijg je goodwill’

Thema 5

LEADER (sociaaleconomische ontwikkelingen van het platteland)

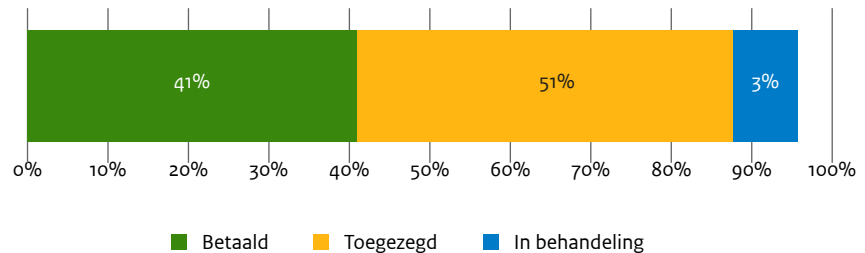
In POP3 is geld beschikbaar voor de maatregel LEADER. De LEADER-aanpak stimuleert samenwerking en innovatie van onderop en draagt zo bij aan de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland.

Lokale ontwikkelingen

LEADER staat voor Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale, vrij vertaald als Samenwerking voor plattelandsontwikkeling. LEADER is gericht op lokale ontwikkelingen, vanuit de gemeenschap zelf. Het doel is om plattelandseconomieën en -gemeenschappen te ondersteunen en zo banen te scheppen en de leefomstandigheden in plattelandsgebieden te verbeteren.

Lokale Actiegroep

Voor het stimuleren van lokale ontwikkelingen in plattelandsgebieden heeft elke provincie voor tenminste één gebied een Lokale Actiegroep (LAG)

Figuur 7 Uitputting budget LEADER op 31 december 2022 (totaalbudget EU en nationaal € 92 miljoen)

ingesteld. In Nederland zijn er 20 LAG's/ LEADER-gebieden. Een LAG stelt een lokale ontwikkelingsstrategie op, waarbij de nadruk ligt op groei en banen en op het verbeteren van de leefomstandigheden in plattelandsgebieden via bedrijfsontwikkeling, innovatie en samenwerkingsactiviteiten.

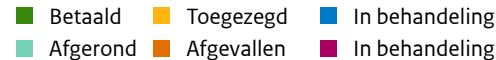
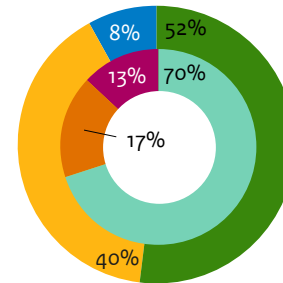
Het jaar 2022 stond in het teken van de laatste openstellingen in POP3 én de voorbereiding op het nieuwe GLB-programma. In de meeste provincies konden tot einde van 2022 projectaanvragen worden ingediend.

Maatregel 19: het stimuleren van lokale initiatieven (LEADER)

In de periode 2015–2022 zijn de volgende maatregelen opengesteld:

- Steun voor de uitvoering van concrete LEADER-projecten.
- Voorbereiding en uitvoering samenwerking LAG.
- Regeling lopende kosten en dynamisering LEADER.
- In Nederland zijn 20 LEADER-groepen (LAG's) actief. De resultaten van deze LAG's zijn wisselend.
- LEADER-groepen die op 31 december 2020 hun budget voor minimaal 95% verplicht hadden of projectaanvragen in behandeling hadden, kregen extra budget uit de middelen voor POP3+. Negen provincies hebben hiermee extra budget gekregen voor de LEADER-groepen.
- In 2022 is het aantal gestarte projecten gegroeid tot 642 projecten. Er waren toen nog 121 projecten in behandeling.

Maatregel 19: LEADER

Totaal aangevraagde subsidie
924

Totaal budget
€ 92,8 miljoen

Interview

De Ferbining: bruisend knooppunt op het platteland

Hoe goed kun je een naam kiezen? Stationsrestaurant **De Ferbining** in het Friese Feanwâlden (Veenwouden) is zóveel meer dan een knooppunt van forensen. Jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt voelen dat zij deel uitmaken van de maatschappij. Alleenstaande ouderen uit het dorp komen er graag voor een praatje en een kopje koffie. Lokale ondernemers leveren er hun streekproducten. Toeristen verkennen het prachtige achterland 'De Friese Wouden' op hun gehuurde e-bike. Door al deze verbindingen is het Friese dorp levendiger dan ooit.

Het avontuur begon met de droom van Martina Tolsma. 'Ik werkte jaren in het speciaal onderwijs, waar we jongeren van alles leerden. Toch zeiden zij regelmatig: Martina Tolsma en Gooitzen Hager 'Wij horen er niet helemaal bij'. Dat raakte me. Daarom wilden mijn man en ik een sociale

onderneming beginnen om iets voor hen te betekenen.'

Verwaarloosd

Voor Martina en haar man Gooitzen, die beveiligers waren, was het een lange zoektocht naar een locatie om die droom te verwezenlijken. 'Het werd de oude stationsrestaurant, 150 meter van ons huis. Verwaarloosd, maar met veel mogelijkheden', vertelt Gooitzen. Deze plek was vooral zo aantrekkelijk, omdat Feanwâlden als hoofdtussenstation was gekozen om snel naar Groningen en Leeuwarden te reizen. De gemeente, NS en Prorail investeerden in parkeergelegenheid en in een prachtig park tussen het dorp en het station.

Geïsoleerd met lisdodde

Het plan voor een koffie-lunchroom van Martina en Gooitzen paste daar perfect bij. Toen zij met hun idee bij de gemeente kwamen, was die direct enthousiast. Er was zelfs EU-subsidie mogelijk. 'We hebben het pand duurzaam en streekgebonden opgeknapt. Als eerste in Nederland is ons pand geïsoleerd met lokaal geteelde lisdodde', vertelt Gooitzen.

Pictogrammen op de kassa

Sinds juli 2021 draait de Ferbining op volle toeren. Martina: 'We bieden werk aan acht jongvolwassenen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Ze hebben zelf de regie over hun werk. Dat is maatwerk. De een moet meer zelfvertrouwen krijgen, de ander heeft materialen of middelen nodig. Zo hebben we een serveerkar voor een medewerker, van wie maar één arm functioneert. En wij werken met duidelijke pictogrammen op de kassa en in de keuken.' Die aanpak slaagt. 'Onze medewerkers zijn zeer betrokken.

Eén meisje zei tegen mij: 'Ik ben voor de eerste keer in mijn leven echt gelukkig.' Dat is fantastisch', vertelt Martina.

Kerstbingo en Fryske avond

De Ferbining fungeert bovendien als ontmoetingsplek voor het dorp. De medewerkers organiseerden een kerstbingo en een Italiaanse, Franse en Fryske avond. Ouderen uit het nabijgelegen verzorgingshuis vierden er hun verjaardag. Gooitzen: 'Het dorp is zóveel levendiger geworden. Een mooie erkenning is de verkiezing tot de leukste koffiezaak van Friesland in 2022.'

'Voor het eerst ben ik gelukkig', zei een van onze medewerkers.'

Communicatie

Communicatie is onderdeel van het werk van alle betrokken partijen bij het POP3. In 2022 is er ingezet op het verbinden van kennis, mensen en projecten. De kennis en ervaringen uit deze periode worden gebruikt voor de communicatieaanpak rondom POP3. Via het Netwerk Platteland wordt bekendheid gegeven aan het programma en de resultaten op landelijk niveau; onder meer via de website Netwerk Platteland, digitale themanummers en nieuwsbrieven, social media-kanalen en bijeenkomsten.

Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB)

Op 1 januari 2023 is het nieuwe plan van het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) van start gegaan. Het GLB ondersteunt boeren die extra stappen zetten naar toekomstbestendig boeren. Daarnaast biedt het programma ondersteuning bij innovatie, met investeringssubsidies, informatie, kennisdeling en samenwerking. In een

Nationaal Strategisch Plan (NSP) zijn de doelen en maatregelen voor de periode 2023–2027 neergelegd. De realisatie van het GLB is in handen van de landbouwsector, terreinbeheerders, het ministerie van LNV, provincies, waterschappen en andere betrokkenen bij het platteland. Voor de regie op dit proces is per 1 januari 2023 de Regieorganisatie GLB in het leven geroepen. Hiervoor is een nieuwe huisstijl gecreëerd die wordt doorgevoerd per 1 januari 2023.

GLB Communicatiestrategie toolbox

Het GLB Kernteam communicatie (Regieorganisatie GLB, RVO, IPO en LNV) heeft samen met de breder samengestelde GLB Werkgroep communicatie (waaronder communicatiemedewerkers van de provincies) de communicatiestrategie voor de implementatie van het NSP, respectievelijk het GLB 2023–2027, ontwikkeld. De communicatiestrategie geeft antwoord op de vraag: Hoe draagt communicatie bij aan het behalen van

de doelen van het GLB 2023–2027? Het gaat om gezamenlijke uitgangspunten, een gedeelde boodschap en concretisering van wat willen we bereiken met communicatie en hoe gaan we dat doen. Er wordt gefocust met de doelen van de communicatiestrategie op de periode 2023–2024.

Bij deze GLB 2023–2027 communicatiestrategie hoort de [toolbox communicatie GLB 2023–2027](#). Deze toolbox biedt allerlei middelen ter ondersteuning van de uitvoering van de communicatie over het GLB. De toolbox bestaat uit producten die deels gereed en deels in ontwikkeling zijn. De producten die op dit moment beschikbaar zijn, zijn geplaatst op de website van het Netwerk Platteland. Op deze manier zijn de producten toegankelijk.

Enkele resultaten op communicatiegebied

- De website Netwerk Platteland wordt goed bezocht, mede door het toegenomen gebruik van social media.
- Het POP3-projectenoverzicht is uitgebreid. Het overzicht biedt projectinformatie en contactgegevens van de projectleider van het project.
- Maandelijks worden nieuwsberichten via nieuwsbrieven verstuurd naar 1665 abonnees.
- Afgelopen jaar is het volgende themanummer verschenen: 'Voedsel en gezondheid'.
- Op 18 januari 2022 is de jaarlijkse nationale Netwerkconferentie POP3+ georganiseerd (#POP3con2022). Het thema van de dag was: 'Samenwerken voor resultaat'. De conferentie vond geheel online plaats via een digitaal platform waar je kon kijken, luisteren, meedoen, netwerken en beleven. Bekijk hier naar livestream van het plenaire programma en een kort verslag van de workshops.

Omslag van het in 2022 gepubliceerde themanummer Voedsel en gezondheid.

Uitgave

Regieorganisatie GLB

Publicatiedatum

Juni 2023

Fotografie

Phil Nijhuis

Vormgeving

Xerox Osage

Website

www.netwerkplatteland.nl

Bezoekadres

Regieorganisatie GLB
Graadt van Roggenweg 500
3531 AH Utrecht
secretariaat@roglb.nl

Postadres

Postbus 2755
3500 GT Utrecht

